

М. В. Хроленко

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

КУРС ЕКОЛОГІЇ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті обґрунтовано необхідність професійного спрямування курсу екології для майбутніх учителів. Запропоновано спеціальний курс «Актуальні проблеми педагогічної екології». Розкрито основний зміст, принципи, форми та методи курсу екології для майбутніх учителів початкових класів.

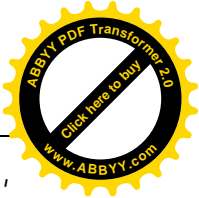
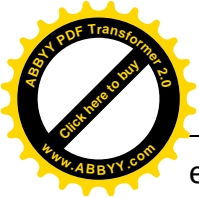
Ключові слова: екологія, екологічна освіта, екологічне виховання, педагогічна екологія, екологічна свідомість, екоцентрична екосвідомість, екологічна культура, спецкурс.

Постановка проблеми. Сучасна екологічна ситуація нашої країни і світу взагалі потребує значної уваги. Реформування світоглядних позицій громадян відносно природи – одна з важливих проблем, що вимагає нагального розв'язання. У цій ситуації вища школа виступає однією з визначальних інстанцій, базою для реалізації освітніх та виховних цілей, які у свою чергу повинні мати екоцентричне спрямування, ратувати за налагодження відносин у системі «людина – природа», формувати молоде покоління, для якого збереження й відновлення природи є пріоритетною метою.

Важливим засобом формування екологічної свідомості майбутніх учителів є дисципліни природничого циклу. Вони дозволяють пізнати природу, взаємозв'язки в ній, розвивають уміння і навички поводження з живими об'єктами, прогнозувати шляхи подолання місцевих екологічних проблем з поступовим переходом на регіональний та національний рівні, розвивати екологічну культуру, мислення, світогляд, виробити активну життєву позицію, самостійність, ініціативність у боротьбі за благополучне майбутнє. Провідна роль у цій справі належить екологічній освіті та вихованню [4, 137].

Згідно з державними освітніми стандартами вищої освіти України у навчальні плани вищих педагогічних навчальних закладів включений курс «Основи екології». Обов'язковий мінімум змісту екологічної освіти однаковий для всіх педагогічних спеціальностей. Однак ми вважаємо, що курс екології повинен бути скоректований відповідно до педагогічної спеціальності. Екологія для майбутнього вчителя початкової школи повинна бути професійно спрямованою. Саме такий курс зможе допомогти майбутньому вчителю розібратися не тільки у традиційних (загальних) питаннях екології, але й навчитися використовувати здобуті екологічні знання та вміння у професійній діяльності, насамперед в екологічній освіті учнів.

Аналіз актуальних досліджень. Екологічна освіта є об'єктом дослідження багатьох учених. Основні підходи, принципи, мету та педагогічні умови

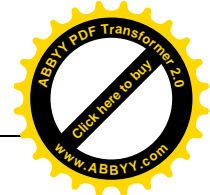
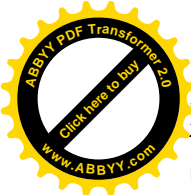
ефективності екологічної освіти і виховання розкрито у працях С. В. Алексєєва, С. М. Глазачева, А. Н. Захлебного, І. Д. Зверева, І. Т. Суравегіної. Питання теорії і практики формування відповідального ставлення до природи відображені у працях О. В. Вознюка, Н. Ж. Дагбаєвої, О. П. Коваленко, В. В. Савельєвої, А. П. Сидельковського. Екологічну підготовку майбутнього вчителя розглядали: С. В. Алексєєв, О. А. Біда, Г. В. Ковальчук, Н. С. Назарова, О. С. Сластьоніна, С. В. Совгіра та ін.

Існує також багато наукових досліджень, які присвячені розробці спеціальних курсів екологічної спрямованості для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Так, О. В. Миронов пропонує інтегрований курс екології для майбутніх учителів. С. В. Совгіра доводить необхідність поєднання основ екології з методикою її викладання. Д. Ю. Бойчук, М. С. Гончаренко, М. І. Дробноход, О. І. Салтовський та інші відстоюють позиції впровадження обов'язкового курсу соціальної екології. Л. М. Міфтахова пропонує ввести не спецкурс у підготовку майбутніх учителів, а комплекс предметів екологічного змісту. Водночас професійна спрямованість курсу екології саме для майбутніх учителів початкових класів не була об'єктом спеціального дослідження. Тому низка питань у цьому напрямку потребує поглибленого вивчення, осмислення, пошуку нових продуктивних форм та методів активізації процесу екологічної освіти студентів.

Мета статті – обґрунтувати необхідність введення професійно спрямованого курсу екології для студентів педагогічних спеціальностей; охарактеризувати мету, завдання та принципи, зміст і структуру, форми та методи викладання курсу екології для майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, курс екології для майбутніх учителів початкових класів повинен мати педагогічне спрямування, тому ми пропонуємо назвати його «Актуальні проблеми педагогічної екології». Предметом вивчення педагогічної екології є взаємовідносини людини з природним довкіллям і шляхи педагогічної оптимізації цих відносин. Тобто педагогічна екологія є науковим та освітнім напрямом екології, який розглядає взаємовідносини людини (як істоти біологічної та соціальної) та навколишнього природного середовища з точки зору можливості їх педагогічної оптимізації, концептуальні основи педагогічної оптимізації цих відносин [2, 286].

Власними теоретико-експериментальними дослідженнями доведено, що цей спецкурс забезпечує: партисипацію (включеність, причетність) майбутніх спеціалістів у систему «людина – суспільство – природа»; ознайомлення з причинами виникнення та загострення екологічної кризи і можливостями відновлення рівноваги в системі; розвиток умінь аналізувати та розв'язувати навчально-екологічні задачі та завдання; розвиток практичних умінь і навичок студентів у контексті майбутньої професійної діяльності і ситуації, що склалася у

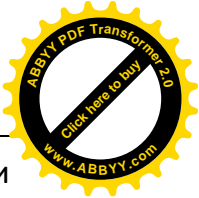
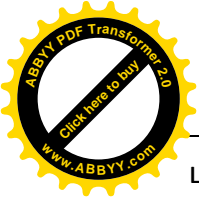

взаємовідносинах суспільства та природи.

Мета впровадження спецкурсу – максимально сприяти формуванню екологічної свідомості майбутніх учителів початкових класів, активної екологічної позиції, практичної готовності студентів до екологічної освіти і виховання учнів. Тобто мова йде про гуманітарний аспект забезпечення екологічної безпеки, про становлення нової світоглядної домінанти у сучасному суспільстві – формування екоцентричної екологічної свідомості, для якої властиве: спрямованість на екологічну безпеку та гармонійне співіснування, що спирається на знання екологічних законів; відсутність протиставлення людини та природи; сприйняття природних об'єктів як повноправних суб'єктів, партнерів по спілкуванню з людиною; баланс прагматичної та непрагматичної взаємодії людини з природою; толерантне ставлення до себе та оточуючих, незалежно від індивідуальних особливостей, переконань, етнічної належності; високий ступінь індивідуальної екологічної відповідальності [3, 93].

Спецкурс «Актуальні проблеми педагогічної екології» спрямований на вирішення таких завдань: подолання стереотипу технократичного (антропоцентричного) мислення у питаннях охорони навколишнього середовища; формування активної конструктивної екологічної позиції студентів і почуття відповідальності за екологічну безпеку; оволодіння майбутніми педагогами нормами екологічно грамотної поведінки та вміннями ухвалювати екологічно грамотні рішення щодо навколишнього середовища, аналізувати стан довкілля; обґрунтування соціально-екологічних принципів раціонального природокористування, адекватних переходу України до ринкових відносин; виявлення загальних проблем взаємовідносин людини та природи і шляхів їх розв'язання з точки зору їх педагогічної оптимізації; розробка імперативів безпечної життєдіяльності та здорового способу життя з позиції педагогічного конструювання екологічної свідомості як норми громадянського суспільства із стійким розвитком. Варто особливо наголосити на тому, що питання, які вирішує цей спецкурс у процесі становлення майбутнього вчителя початкових класів, спеціально не розглядаються жодною навчальною дисципліною, а лише побіжно та виокремлено відбиті в курсах «Основи екології», «Методика викладання природознавства», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності» тощо.

В основу запропонованого спецкурсу покладені принципи: гуманізації – передбачає обов'язкове відображення у змісті курсу моральних та правових нормативів; науковості – забезпечення достатнього рівня достовірної інформації про самоорганізацію біосфери Землі як середовища життя людини, розкриття об'єктивних законів та закономірностей стійкого розвитку природних та природно-соціальних екосистем; прогностичності – актуалізує проблему розвитку у студентів почуття передбачення й турботи про майбутнє, здатності прогнозувати можливі

шляхи розвитку взаємовідносин людини та природи, проектувати збереження генофонду біосфери; синергії природничих, морально-естетичних, соціально-економічних, правових аспектів екологічної взаємодії – забезпечує взаємодію всіх сфер теоретичної і практичної свідомості та різноманітних видів діяльності студентів; неперервності – виходить з поступовості і поетапності розвитку екологічної свідомості майбутнього педагога; систематичності – забезпечує системну організацію екологічної освіти на основі всіх її компонентів: цілей, змісту, методів і прийомів, засобів навчання, а також форм організації різноманітних видів діяльності; взаємопов'язаного розкриття глобальних, регіональних і локальних аспектів екології – дозволяє торкнутися як почуттів, так і інтелекту студентів, розвиває здатність мислити глобально, діяти локально; природовідповідності – розгляд екологічної освіти як єдиного організму, який у процесі свого історичного шляху проходить якісно нові етапи свого розвитку; культуровідповідності – забезпечує реалізацію регіонального компонента змісту екологічної освіти у контексті національних і культурних традицій [1, 258].

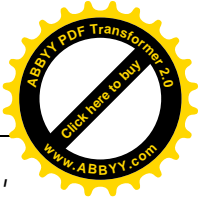
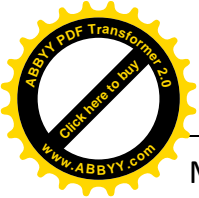
Особливо слід відзначити, що зміст і методична побудова розробленого спецкурсу об'єктивно відображає взаємозв'язки з іншими курсами, сприяє фундаментальності міжпредметних і міжциклових зв'язків, а також підвищенню наступності та практичної спрямованості навчання. Так, у кожному тематичному розділі зосереджена увага на можливостях педагогічної оптимізації відносин і проблем, що вивчаються, спрямованих на вирішення двох основних завдань: сприяти ефективному формуванню екологічної свідомості студентів і навчити використовувати здобуті знання, вміння і навички у професійній діяльності, виховуючи такі самі особистісні якості в учнів.

Спецкурс «Актуальні проблеми педагогічної екології» має гнучку навчально-інформаційну модель побудови, яка складається з двох частин: теоретичної і практичної. Ураховуючи специфіку спеціальності майбутніх учителів початкових класів, у теоретичну частину цього спецкурсу включені питання світоглядного, морально-правового, естетичного характеру, а також питання, що розкривають соціальну і педагогічну значущість виховання екологічної культури та формування екологічної свідомості майбутніх педагогів. Практична складова курсу здебільшого спрямована на розвиток і вдосконалення педагогічних умінь студентів здійснювати еколого-педагогічний моніторинг ставлення учнів до природи, екологічне прогнозування, проводити екологічну експертизу, а також діагностувати рівень та аналізувати особливості структури екологічної свідомості. Орієнтовний тематичний план запропонованого курсу подано в табл. 1.

**Орієнтовний тематичний план спецкурсу
«Актуальні проблеми педагогічної екології»**

Тематика	Організаційна форма	К-сть годин	Прогнозовані результати
1. Проблеми оптимізації та гармонізації взаємовідносин суспільства і природи. Педагогічна екологія	лекція-повідомлення	2	Усвідомлення значення педагогічної оптимізації відносин суспільства і природи
2. Роль екологічної освіти та виховання у розв'язанні екопроблем сучасності. Екологічна свідомість особистості педагога – важлива передумова ефективного формування екосвідомості учнів	лекція-повідомлення; семінарсько-практичне заняття	2 2	Усвідомлення значення соціально-професійного призначення педагога
3. Концепції права, моралі та етики в екологічній свідомості. Вплив виду цивілізації та менталітету нації на зміст екосвідомості	круглий стіл	2	Удосконалення правової та педагогічної культури
4. Проблеми та завдання формування екологічної культури та свідомості особистості	лекція-повідомлення; семінарсько-практичне заняття	2 2	Піднесення професійної компетентності
5. Методи діагностування та аналізу екологічної свідомості учнів	психолого-педагогічний тренінг	4	Піднесення професійної компетентності
6. Шляхи і засоби формування та розвитку екологічної культури та свідомості студентів	лекція-повідомлення; семінарсько-практичне заняття	2 4	Активізація роботи, спрямованої на особистісно професійне вдосконалення
7. Розв'язання екологічних задач	лабораторний практикум	6	Формування творчої особистості педагога
8. Заходи, спрямовані на забезпечення екологічної спрямованості дозвілля школярів	командна ділова гра	2	Активізація інтересу до новітніх освітніх технологій
9. Навчально-методична конференція на тему «Соціально-екологічна політика України»	конференція	2	Збагачення гуманітарно-правової культури фахівця
Разом 32 години			

Форми і методи, що використовуються для досягнення мети спецкурсу, є здебільшого інтерактивними: лекції (лекції-бесіди, лекції-дискусії), семінарсько-практичні заняття (семінари-дискусії, семінари-тренінги), лабораторний практикум, індивідуальні консультації, мозковий штурм, ділові ігри, круглий стіл та ін. Велике значення приділяється використанню партисипативних методів екологічної освіти. Так, особливо популярною формою проведення практичних занять серед студентів була командна ділова гра.

Майбутні вчителі брали участь у груповому захисті екологічних проектів, намагалися практично апробувати ідеї. Цінним є те, що в межах цієї форми навчання студенти вчилися висувати проекти захисту чи поліпшення стану довкілля, обґрунтовувати їх, знаходити слабкі місця у проектах і піддавати їх конструктивній критиці. Використовувалися методи взаємоконтролю і взаємооцінки (ведення протоколу, виставлення балів). Як свідчить дослідження, це дозволяє майбутнім педагогам більш глибоко усвідомити важливість правильного розв'язання визначених проблем та стимулює розвиток їх екологічної свідомості.

Спецкурс супроводжується також інформаційними технологіями навчання: мультимедіа, відео- та аудіозаписами.

Висновки. Отже, професійне спрямування курсу екології продиктовано необхідністю сформувати високий рівень екологічної свідомості в учнів. Переконані, що лише педагог, для якого властивий такий рівень, може сформувати його в інших, адже власний приклад завжди був важливим педагогічним прийомом. Ми вважаємо, що запропонований спецкурс «Актуальні проблеми педагогічної екології» справлятиме позитивний вплив та сприятиме ефективному формуванню у майбутніх учителів початкових класів екологічної свідомості екоцентричного типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білявський Г. О. Основи екологічних знань / Г. О. Білявський, М. М. Падун, Р. С. Фурдуй. – К. : Либідь, 2000. – 386 с.
2. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология : учеб. пособ. [для студ. вузов] / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 480 с.
3. Львовичкіна А. М. Екологічна психологія / А. М. Львовичкіна. – К. : Міленіум, 2003. – 122 с.
4. Салтовський О. І. Основи соціальної екології : навч. посіб. / О. І. Салтовський. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 382 с.

РЕЗЮМЕ

М. В. Хроленко. Курс екології для майбутніх учителів початкових класів.

В статті обґрунтована необхідність професійного орієнтування курсу екології для майбутніх учителів. Представлено спеціальний курс «Актуальні проблеми педагогічної екології». Розкрито основне содержание, принципи, форми і методи курсу екології для майбутніх учителів початкових класів.

Ключевые слова: екологія, екологічне освітання, екологічне виховання, педагогічна екологія, екологічне свідомість, екоцентричне екозвідомість, екологічна культура, спецкурс.

SUMMARY

M. Hrolenko. Course ecology for future primary school teachers.

The article draws attention to the need of professional orientation of ecology for future teachers. A special course is «Current problems of teaching ecology». The basic content, principles, forms and methods of ecology course for primary school teachers.

Key words: ecology, ecological education, teaching ecology, ecological consciousness, ecocentrum ecological consciousness, ecological culture, special courses.